

Ks. dr hab. Janusz Kręcidło MS, SBP 207

WKŁAD ŚRODOWISKA BIBLISTÓW WARSZAWSKICH W DZIEŁO ODNOWY BIBLIJNEJ W POLSCE

Znany brytyjski historyk, badający dzieje naszego narodu i państwa, Norman Davies, powiedział na sesji ogólnej Europejskiej Akademii Sztuki i Nauki w Bilbao 28 kwietnia 2000 r. następujące słowa: „Aby człowiek wiedział dokąd idzie, musi wiedzieć skąd przychodzi. Naród bez historii błądzi jak człowiek bez pamięci”. Tę ogólną tezę, która odnosi się do wszystkich bez wyjątku ludzkich gremiów, można z powodzeniem odnieść także do społeczności biblistów polskich. Żeby wiedzieć, dokąd chcemy iść w naszych naukowych poszukiwaniach oraz w dziele głoszenia biblijnego orędzia i krzewienia kultury biblijnej, musimy wiedzieć, skąd przyszliśmy, to znaczy poznać naukowy dorobek poprzednich pokoleń biblistów. Poznanie przeszłości konstituuje bowiem naszą tożsamość i jest nieodzownym warunkiem kreatywnego wyznaczania perspektyw na przyszłość.

Przygotowując ten tekst, stanąłem wobec konieczności sprecyzowania zawartych w jego tytule pojęć. Po pierwsze należało dookreślić wyrażenie „bibliści warszawscy/środowisko biblistów warszawskich”. Problem polega na tym, że w naszej stolicy można wyróżnić kilka środowisk biblistów: 1) bibliści katolicyści związani przed powstaniem ATK w 1954 r. z Wydziałem Teologii Uniwersytetu Warszawskiego i później z Akademią Teologii Katolickiej, a od 1999 r. z Uniwersytetem Kardynała Stefana Wyszyńskiego; 2) bibliści z Papieskiego Wydziału Teologicznego w Warszawie (PWTW) z dalszym rozróżnieniem na Metropolitalne Seminarium Duchowne oraz jezuickie Bobolanum; 3) bibliści protestanci i prawosławni związani z Chrześcijańską Akademią Teologiczną

oraz z seminariami duchownymi poszczególnych Kościołów chrześcijańskich, które mają w Warszawie swoje siedziby. W każdym z tych środowisk była i jest uprawiana biblistyka i każde z nich ma swój wkład w dzieło biblijnej odnowy w Polsce. W niniejszym przedłożeniu nie sposób zaprezentować – choćby w pigułce – bogatego dorobku każdego z tych gremiów. Ograniczam się zatem do środowiska warszawskich biblistów katolickich związanych z ATK/UKSW oraz do ukazania genezy tego środowiska związanej z Wydziałem Teologii Uniwersytetu Warszawskiego po II wojnie światowej.

Drugie ważne wstępne doprecyzowanie dotyczy tego, co kryje się pod wyrażeniem „dzieło odnowy biblijnej w Polsce”. Jakie merytoryczne elementy składowe konstytuują to dzieło? Jakie są jego ramy czasowe? Przez dzieło odnowy biblijnej rozumiem wszelkie działania naukowe i pozanaukowe biblistów mające na celu zgłębianie i popularyzację Pisma Świętego we wszystkich wymiarach. Jeśli chodzi o zakres czasowy owego „dzieła odnowy biblijnej”, chciałbym ukazać najpierw bardzo skrótowo genezę tej odnowy w okresie od odzyskania przez Polskę niepodległości w 1918 r. do 1954 r., kiedy powstała ATK w Warszawie. Następnie przedstawię udział w tym dziele poszczególnych katedr działających w ramach Sekcji Biblistyki ATK/UKSW oraz wkład osób w nich zatrudnionych od połowy lat pięćdziesiątych do chwili obecnej. Na końcu syntetycznie i w punktach ukazę główne kierunki zaangażowania biblistów warszawskich w dzieło biblijnej odnowy w Polsce oraz spróbuję określić, jakie wyzwania czekają nas w przyszłości.

1. Wkład biblistów warszawskich w początki odnowy biblijnej w Polsce (1918-1954)

Odzyskanie przez Polskę niepodległości po 123 latach państwowego niebytu było bardzo ważnym impulsem dla polskich biblistów, którzy włączyli się w dzieło budowy państwa, służąc swoimi naukowymi talentami i kompetencjami na uniwersytetach, gdzie istniały wydziały teologiczne: Lublin (KUL założony w 1918 r.), Kraków, Wilno, Lwów i Warszawa. Na Uniwersytecie Warszawskim organizację życia naukowego na Wydziale Teologii powierzono wybitnemu bibliście, jezuitcie, dotychczasowemu profesorowi Papieskiego Instytutu Biblijnego w Rzymie, ks. Władysławowi Szepińskiemu (1877-1927). Prócz owej działalności organizacyjno-administracyjnej oraz

dydaktycznej, wkład W. Szczepańskiego w dzieło odnowy biblijnej w Polsce polegał zwłaszcza na tym, że zawdzięczamy mu przekład kilku ksiąg Nowego Testamentu bezpośrednio z języka greckiego (1914-1917). W przekładzie tym uwzględnił on różne znane warianty tekstu oryginalnego (krytyka tekstu) oraz zastosował nowoczesne zasady translatorskie. Podjął się także dosyć odważnego, jak na owe czasy, przedsięwzięcia tłumaczeniowego zatytułowanego: *Bóg-Człowiek w opisie Ewangelistów*.¹ Przekład ten był bardzo oryginalną próbą harmonizacji treści czterech Ewangelii kanonicznych. Podstawę stanowiła Ewangelia wg św. Jana i jej chronologia życia oraz trzyletniej publicznej działalności Jezusa. W tę narrację wpisał wydarzenia opowiedziane przez autorów trzech Ewangelii synoptycznych. Przekład ten autor opatrzył obfitym komentarzem egzegetycznym zawierającym dane filologiczne, historyczne, geograficzne i archeologiczne oraz odniesienia do doktryny Kościoła. Kolejne ważne przedsięwzięcie translatorskie ks. prof. W. Szczepańskiego to wydany w dwóch tomach przekład czterech Ewangelii z greckiego oryginału. Pierwszy tom, zatytułowany *Wstęp ogólny do Ewangelii*, zawierał najświeższy stan badań historyczno-literackich nad Ewangelią zgodnie z dyrektywami Papieskiej Komisji Biblijnej. Drugi zaś tom² to przekład i szczegółowy komentarz historyczno-krytyczny do każdej z czterech Ewangelii. Na pochwałę zasługuje to, że zanim dzieło to zostało opublikowane, Szczepański przesłał je do polskich biblistów i teologów z prośbą o krytyczne uwagi.

Współpracownikiem W. Szczepańskiego w organizowaniu pracy Wydziału Teologii w Uniwersytecie Warszawskim w 1918 r. był ks. Wilhelm M i c h a ł s k i (1879-1943) ze zgromadzenia Księży Misjonarzy (CM).³ Ów starotestamentalista specjalizował się zwłaszcza w filologii języka hebrajskiego, historii i geografii biblijnej. Przez jedną kadencję był dziekanem Wydziału Teologii UW a w latach 1936-1937 prezesem Polskiego Towarzystwa Orientalistycznego.⁴ Trzecią bardzo ważną postacią ze środowiska biblistów warszawskich w Polsce

---

¹ Pierwsze wydanie ukazało się w Rzymie w 1914 r. a kolejne trzy (nieco zmodyfikowane) w Krakowie w latach 1924, 1936, 1950.

² W. Szczepański, *Przekład i komentarz*, Kraków-Warszawa 1917 r. W tym samym roku Szczepański wydał również w Poznaniu swój polski przekład księgi Dziejów Apostolskich, jednakże ze znacznie skromniejszym komentarzem krytycznym.

³ Więcej zob. Z. Janeczek, *Siemianowski słownik biograficzny*, Katowice 1996, s. 144; J. Dukała (red.), *Misjonarze św. Wincentego à Paulo w Polsce (1651-2001)*, t. 2: *Biografie*, cz. 1, Kraków 2001, s. 326-337.

⁴ Zob. http://www.orient.uw.edu.pl/pto/index.php?option=com_content&view=article&id=41&Itemid=39 (dostęp 3 IX 2012).

międzywojennej był abp Antoni Szlagowski (1864-1956). Specjalizował się w biblistyce, patrologii i homiletyce. W 1919 r. został powołany na stanowisko profesora na Wydziale Teologii UW. W pierwszych dwóch latach po wskrzeszeniu tego wydziału (1918-1919) był jego dziekanem. W 1927 r. został wybrany rektorem Uniwersytetu Warszawskiego. Funkcję tę pełnił tylko rok, gdyż w 1928 r. otrzymał sakrę biskupią⁵ i został mianowany biskupem pomocniczym archidiecezji warszawskiej. Jednakże jeszcze przez następny rok akademicki (1928-1929) był prorektorem Uniwersytetu Warszawskiego. Antoni Szlagowski był cenionym biblistą, kaznodzieją i duszpasterzem akademickim. W 1900 r. wydał zmodernizowany przez siebie przekład *Biblii Jakuba Wujka*. Był autorem cenionej pozycji: *Wstęp ogólny historyczno-krytyczny do Pisma Świętego* (1908) oraz podręcznika do Nowego Testamentu. Badał biblizmy w literaturze polskiej, zwłaszcza w piśmiennictwie Adama Mickiewicza (*Mickiewicz i Biblia*).

Wspominamy tu tylko trzy postaci ze środowiska katolickich biblistów warszawskich okresu międzywojennego.⁶ Statystyki podają, że w Polsce międzywojennej pracowało 23 biblistów, którzy opublikowali w sumie 927 prac naukowych.⁷ Od chwili założenia Papieskiego Instytutu Biblijnego w Rzymie w 1909 r. do wybuchu II wojny światowej tytuł licencjata nauk biblijnych zdobyło w nim 22 Polaków, natomiast 9 uzyskało w tej uczelni tytuł kandydata do doktoratu. Pierwszym Polakiem, który uzyskał tytuł doktora nauk biblijnych (w 1939 r.), był warszawski ksiądz, Eugeniusz Dąbrowski (1901-1970).⁸ Drugi z kolei polski doktorat nauk biblijnych został obroniony w PIB dopiero w 1956 r. Ogólnie można powiedzieć, że biblistyka polska w owym czasie była ukierunkowana na dydaktykę – zwłaszcza w seminariach duchow-

⁵ Zob. <http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bszla.html> (dostęp 6 IX 2012).

⁶ Należałoby tutaj wspomnieć również prof. Tadeusza Zielińskiego (1859-1944), profesora filologii klasycznej na UW w latach 1921-1939. Był on jednym z najwybitniejszych i najbardziej wszechstronnych znawców greckiego antyku owego czasu. Zwracał uwagę na zakorzenienie pierwotnego chrześcijaństwa w kulturę hellenistyczną, stanowiącą swego rodzaju *praeparatio Evangelica*.

⁷ Zob. W. Chrostowski, *Biblistyka katolicka w Polsce na progu XXI wieku*, w: R. Brown, J.A. Fitzmyer, R. E. Murphy (red.), W. Chrostowski (red. nauk. wyd. pol.), *Katolicki Komentarz Biblijny*, Vocatio, Warszawa 2010³, s. 1758.

⁸ Pomijam w obecnym opracowaniu tę barwną postać warszawskiego wybitnego biblisty okresu międzywojennego i powojennego, gdyż będzie o nim mowa w referacie poświęconym wykładowcom biblistyki w Warszawskim Metropolitalnym Seminarium Duchownym oraz dlatego, że był on związany naukowo z Katolickim Uniwersytetem Lubelskim (wykładał tam w latach 1954-1958) a nie z Uniwersytetem Warszawskim (choć tutaj doktoryzował się w 1926 r. i habilitował w 1932 r.) i później ATK.

nych przygotowujących kapłanów do posługi duszpasterskiej. Widać duże uzależnienie biblistyki od teologii dogmatycznej. Biblistyka polska owego czasu charakteryzowała się także zainteresowaniem kwestiami filologicznymi języków biblijnych oraz historii i geografii ziem biblijnych. W te kierunki prac wpisywali się również bibliści warszawscy.

Katastrofa, jaką była II wojna światowa, przyniosła nie tylko ogromne zniszczenia materialne, lecz także pozbawiła nasz naród potencjału intelektualnego, gdyż hitlerowcy wymordowali znaczną część polskiej inteligencji. Ten stan rzeczy dotyczy również polskiej biblistyki. Lata powojenne to czas implantacji komunizmu w naszym państwie i prześladowań Kościoła. Przez pierwsze powojenne dziesięciolecie (lat 1945-1954) biblistyka mogła być uprawiana – prócz Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, będącego kościelną uczelnią prywatną – na dwóch wydziałach teologicznych: na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie i na Uniwersytecie Warszawskim. W 1954 r. komunistyczne władze zlikwidowały wydziały teologiczne na uniwersytetach w Krakowie i Warszawie, i powołały do istnienia Akademię Teologii Katolickiej w Warszawie, a dla chrześcijan innych wyznań utworzono Chrześcijańską Akademię Teologiczną (ChAT).

2. Biblistyka na Wydziale Teologicznym Akademii Teologii Katolickiej i Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

Skutek zaistniałej sytuacji politycznej dla biblistyki polskiej okresu powojennego był taki, że znajdowała się ona w stanie wegetacji i zapóźnienia,⁹ mimo podejmowanych przez polskich biblistów licznych prób jej ożywienia. Znajdowało to wyraz w trosce o kształcenie nowych kadr biblistów przez wysyłanie ich na studia na *Biblicum* do Rzymu i do innych ośrodków uniwersyteckich na Zachodzie. Istniały ogromne trudności z publikowaniem rezultatów prac naukowych. Lwowski, a po II wojnie światowej krakowski, biblista owego pokolenia, ks. prof. Aleksy Klawek (1890-1969), tak oceniał w latach sześć-

---

⁹ Taką diagnozę znajdujemy np. w pracy doktorskiej: B. Zbarachewicz, *Studium Pisma Świętego w Akademii Teologii Katolickiej (1954-1999)*, s. 53 (dostępna w Bibliotece UKSW, sygnatura D: 1144).

dziesiątych XX stulecia stan teologii i biblistyki polskiej: „Teologii twórczej (...) u nas nie było i nie ma”.¹⁰ Jest w tym stwierdzeniu dużo racji, jednakże stan ten był pochodną swoistego polskiego *Sitz im Leben* – badania biblijne miały edukować duszpasterzy oraz wspierać ich w przekazie wiary i wiedzy biblijnej. W ten nurt wpisali się profesorowie warszawskiej ATK i była to, wydaje się, konieczność chwili. Książd prof. Janusz Frankowski, podsumowując 20 pierwszych lat funkcjonowania tej uczelni, tak pisze: „Jednak można zadać pytanie, czy, pragnąc zmanifestować swoją obecność i wyrobić sobie pozycję, ATK nie rzuciła się zbyt mocno w wir szerokiej działalności zewnętrznej, np. dydaktycznej, i czy nie dokonuje się to w pewnej części kosztem solidnej i pogłębionej pracy naukowej”.¹¹

Należy jednak zauważyć, że Sekcja Biblijna w ATK rozwijała się bardzo dynamicznie w tej młodej uczelni i stanowiła już w owym czasie bezsprzecznie drugi po Szkole Biblijnej KUL ośrodek uprawiania biblistyki w Polsce. Charakterystyczną cechą środowiska biblistów z ATK była w owym czasie współpraca ze specjalistami od homiletyki i liturgiki, co odzwierciedla staranie o popularyzację wiedzy biblijnej i stanie się bardzo ważnym elementem dzieła odnowy biblijnej, dla którego stymulatorem będzie *Vaticanum II*.

Gdy chodzi o strukturę biblistyki na ATK, to w momencie utworzenia uczelni w 1954 r. na wydziale teologicznym powołano do istnienia cztery katedry, w których uprawiano nauki biblijne: Katedra Biblistyki Starego Testamentu, Katedra Biblistyki Nowego Testamentu, Katedra Filologii Biblijnej oraz Katedra Teologii Biblijnej.¹² W 1982 r. na Wydziale Teologicznym ATK utworzono kolejną katedrę w ramach Sekcji Biblistyki – Katedrę Literatury Międzytestamentalnej. Natomiast w 1992 r. powołano do istnienia dwie kolejne – Katedrę Historii Biblijnej i Katedrę Introdukcji Biblijnej. Ten stan liczebny – siedem katedr – został zachowany przy przekształceniu ATK w Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w 1999 r. i utrzymuje się do dzisiaj. W dalszym omówieniu wkładu biblistów warszawskich ze środowiska ATK/UKSW w dzieło odnowy biblijnej w Polsce prezentowane będą dokonania poszczególnych katedr w ramach Sekcji Biblistyki i osób w nich zatrudnionych. Z konieczności będzie to bardzo skondensowana synteza.

¹⁰ Cyt. z: J. Frankowski, *Dzisiejsza biblistyka polska*, *Więź* 16 (1973) 9, s. 17.

¹¹ *Tamże*, s. 19.

¹² Zob. *Sekcja Biblistyki*, w: J. Decyk, J. Sobkowiak (red.), *Dorobek naukowy pracowników Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego*, Wydawnictwo UKSW, Warszawa 2002, s. 35.

A. Katedra Egzegezy Starego Testamentu (do 1995 r. – Katedra Bibliistyki Starego Testamentu)

Aktywność tej katedry koncentrowała się na działalności naukowej i dydaktycznej. Jej pracownicy na przestrzeni prawie 60 lat jej istnienia dali się poznać jako wybitni badacze Biblii Hebrajskiej i ksiąg deuterokanonicznych oraz tłumacze i komentatorzy ksiąg Starego Testamentu. Niektórzy z nich prowadzili i prowadzą także badania nad Septuagintą oraz literaturą targumiczną.¹³ Niemal wszyscy pracownicy tej katedry oddali również nieocenione zasługi dziełu popularyzacji wiedzy biblijnej. Pierwszym kierownikiem katedry był wybitny warszawski biblista ks. prof. Czesław Jakubiec. Kierował on nią od 1954 aż do 1982 r.¹⁴ Inni wielcy bibliści polscy, którzy przez co najmniej rok byli pracownikami tej katedry to: o. Wiesław Rosłon (od 1955 do 1972 r. z przerwami), ks. Michał Peter (1971-1972), ks. Stanisław Mędała (zatrudniony w 1980 r.), ks. Henryk Muszyński (w 1982 r. objął kierownictwo katedry), ks. Marian Gołębiewski (zatrudniony jako adiunkt w katedrze w 1985 r.), ks. Waldemar Chrostowski (zatrudniony jako adiunkt w 1987 r.), ks. Ryszard Rumianek (zatrudniony jako adiunkt na ½ etatu), ks. Antoni Ołów (zatrudniony jako adiunkt w 1996 r.), Piotr Briks (zatrudniony jako adiunkt w 1997), Barbara Strzałkowska (adiunkt od 2009 r.).

Każda z wymienionych tu osób zasługuje na osobne omówienie. Związek niektórych z nich z tą katedrą trwał niekiedy krótko, gdyż przeszli do innych katedr lub ośrodków akademickich, inni przyjęli sakrę biskupią i pełnią ważne funkcje w polskim episkopacie. Zrelacjonowany zostanie tutaj pokrótce naukowy dorobek czterech pracowników tej katedry.

Ksiądz prof. Czesław J a k u b i e c (1909-1993) był już znanym i cenionym biblistą nim w 1954 r. rozpoczął pracę na ATK. W czasie okupacji wykładał Pismo Święte w Wyższym Seminarium Duchownym w Warszawie a na tajnych kompletach uczył języków biblijnych. W 1945 r. powierzono mu wykłady na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Warszawskiego, gdzie od 1948 r. pełnił funkcję kierownika Studium Bibliistyki Starego Testamentu. Był członkiem Komisji Orientalistycznej Warszawskiego Towarzystwa Naukowego (1949-

¹³ Zob. S. Mędała, *Sekcja Bibliistyki*, w: S. Urbański (red.), *Wydział Teologiczny 1954-2004*, Wydawnictwo UKSW, Warszawa 2004, s. 36-37.

¹⁴ Inne źródła podają, że ks. prof. Cz. Jakubiec objął kierownictwo tej katedry w 1958 r. Rozbieżności w dokumentach pokazuje B. Zbarachewicz, *Studium Pisma Świętego w Akademii Teologii Katolickiej (1954-1999)*, s. 55-56.

-1954). Brał czynny udział w międzynarodowych kongresach starotestamentalistów (Paryż, Louvain, Rzym, Getynga) oraz w corocznych zjazdach biblistów polskich. W swoich pracach badawczych nad Starym Testamentem zajmował się zarówno egzegezą jak i zagadnieniami wprowadzającymi oraz problematyką wzajemnego stosunku Starego i Nowego Testamentu. Bardzo ceniony jest jego przekład Księgi Rodzaju znajdujący się w Biblii Tysiąclecia. Podjął również dosyć udaną próbę syntezy objawienia biblijnego na gruncie soteriologii biblijnej.¹⁵ Jego praca badawcza miała wiele oryginalnych i pionierskich, jak na polskie warunki, aspektów, wśród których należy wskazać zwłaszcza podkreślanie jedności oraz ciągłości obydwu Testamentów, akcentowanie roli tradycji ustnej, troskę o wydobywanie z interpretowanego tekstu sensu wyrazowego i in. Arcybiskup prof. Henryk Muszyński tak ocenia jedno z dokonań ks. prof. Jakubca: „Doskonałe przygotowanie filologiczne i znajomość zagadnień historycznych i literackich, połączona z wyjątkową sumiennością i dokładnością badacza sprawiły, że komentarz i tłumaczenie Księgi Hioba, napisane przez Cz. Jakubca należą do najlepszych w tej serii i mogą stać obok innych komentarzy biblijnych w wymiarze światowym”.¹⁶

Arcybiskup prof. dr hab. Henryk Muszyński otrzymał bardzo gruntowne wykształcenie w Papieskim Instytucie Biblijnym w Rzymie i w Studium Biblicum Franciscanum w Jerozolimie. W 1967 r. obronił pracę doktorską na SBF a w 1973 r. doktorat nauk biblijnych na *Biblicum*. W tym samym roku został zatrudniony na ATK jako adiunkt w Katedrze Biblistyki Starego Testamentu. Przejął po ks. prof. Cz. Jakubcu kierownictwo tej katedry w 1982 r. i pozostał jej kierownikiem przez następne 10 lat, będąc jednocześnie kierownikiem Katedry Archeologii Starożytnego Bliskiego Wschodu. Był prodziekanem (1981-1983) a następnie dziekanem Wydziału Teologicznego ATK (1985-1986), a także przedstawicielem ATK i ChAT w Radzie Głównej Szkolnictwa Wyższego.¹⁷ Ksiądz prof. H. Muszyński nie zaprzestał działalności naukowo-dydaktycznej w ATK również po otrzymaniu sakry biskupiej w 1985 r. – zajęcia na uczelni prowadził aż do 1991 r. Na uznanie zasługuje jego zaangażowanie w dialog katolicko-judaistyczny. W latach 1989-1994 był przewodniczącym Komisji Epi-

¹⁵ Zob. J. Mandziuk, *Jakubiec Czesław*, w: L. Grzebień (red.) *Słownik Polskich Teologów Katolickich*, t. 8, Wydawnictwo ATK, Warszawa 1995, s. 228-229.

¹⁶ H. Muszyński, *Ks. prof. dr hab. Czesław Jakubiec jako biblista*, STV 26 (1988) 1, s. 6-7.

¹⁷ Zob. A. Lewek, *Sakra biskupia dziekana Wydziału*, w: *Kronika Wydziału Teologicznego*, STV 24 (1986) 1, s. 299-302.

skopatu Polski do spraw dialogu z Judaizmem. Jego bogatą twórczość naukowa i popularnonaukową dokumentują liczne opublikowane prace. Bibliografia prac abp. prof. Henryka Muszyńskiego za lata 1973-2004 obejmuje ponad 330 pozycji pisanych w języku polskim, niemieckim, francuskim, publikowanych w wydawnictwach polskich i zagranicznych. Z zakresu biblistyki podejmuje zarówno tematy dotyczące Starego jak i Nowego Testamentu. Jest autorem licznych publikacji na temat kapłaństwa w Starym Testamencie, słowa Bożego, etosu biblijnego, pojęcia prawdy w Nowym Testamencie, eklezjologii Nowego Testamentu, natchnienia biblijnego itp. Jest cenionym badaczem instytucji biblijnych Starego Testamentu oraz kumranologiem.¹⁸ Wygłaszał referaty na wielu polskich i zagranicznych sympozjach i konferencjach naukowych.

Trzeci wyróżniający się biblista w Katedrze Egzegezy Starego Testamentu to bp prof. Marian G o ł ę b i e w s k i. W 1976 r. uzyskał doktorat nauk biblijnych w rzymskim *Biblicum*. W 1980 r. został zatrudniony w Katedrze Biblistyki Starego Testamentu na Wydziale Teologicznym ATK. Od 1994 r. pełnił funkcję kierownika tej katedry. W 1996 r. został nominowany biskupem ordynariuszem diecezji koszalińsko-kołobrzeskiej. Zainteresowania naukowe bp. prof. M. Gołębiewskiego oscylują wokół starotestamentowych ksiąg prorockich, zwłaszcza Deutero-Izajasza. W czasie zatrudnienia w ATK ks. M. Gołębiewski brał czynny udział w pracach Komisji Episkopatu do spraw Dialogu chrześcijańsko- i polsko-żydowskiego.

W 1996 r. kierownictwo Katedry Egzegezy Starego Testamentu na Wydziale Teologicznym UKSW objął ks. prof. Waldemar C h r o s t o w s k i – osoba, którą bez przesady można uznać za *spiritus movens* dzieła odnowy biblijnej w Polsce na przestrzeni co najmniej ostatnich dwudziestu lat. W latach 1978-1982 studiował na Papieskim Instytucie Biblijnym w Rzymie, gdzie uzyskał tytuł kandydata do doktoratu nauk biblijnych. W 1986 r. obronił na ATK w Warszawie pracę doktorską poświęconą interpretacji dziejów biblijnego Izraela w Księdze Ezechiela oraz reinterpretacji tych dziejów w Septuagincie i w targumie. Praca ta wydaje się wyznaczać na wiele lat merytoryczny i metodologiczny zakres oraz główny kierunek naukowych poszukiwań ks. W. Chrostowskiego. W 1987 r. zostaje zatrudniony jako adiunkt w Katedrze Biblistyki Starego Testamentu na ATK w Warszawie i w tej katedrze pozostaje do dzisiaj.

---

¹⁸ Pełną bibliografię prac H. Muszyńskiego znaleźć można na stronie http://www.prymaspolski.pl/pl/historia/prymas_senior_br_abp_henryk_jozef_muszynski.html (dostęp 6 IX 2012).

W 2011 r. z okazji sześćdziesiątych urodzin księdza profesora wydana została trzypięciotomowa księga pamiątkowa. Pierwszy z tych tomów, liczący 544 strony, poświęcony jest udokumentowaniu jego dorobku naukowego, popularnonaukowego i publicystycznego oraz zaangażowania na różnych polach, które wpisują się w dzieło biblijnej odnowy. Objętościowe ramy tego artykułu pozwalają wspomnieć jedynie o najbardziej istotnych wątkach tej działalności.

Ksiądz prof. W. Chrostowski jest biblistą o wszechstronnych zainteresowaniach, który ze znanym porusza się zarówno w egzegezie staro- jak i nowotestamentowej. Ilościowy punkt ciężkości spoczywa jednak na Starym Testamencie, ze szczególnym uwzględnieniem ksiąg prorockich, zwłaszcza Księgi Ezechiela oraz Pięcioksięgu.¹⁹ Znaczna liczba publikacji poświęcona jest wielopostaciowości judaizmu okresu międzytestamentowego. Przedmiotem jego naukowych zainteresowań i publikacji są również Septuaginta i literatura targumiczna, archeologia biblijna, krytyka tekstu, hermeneutyka biblijna i in. Druga połowa lat osiemdziesiątych i lata dziewięćdziesiąte XX w. to okres bardzo intensywnego zaangażowania ks. prof. Chrostowskiego w dialog chrześcijańsko-żydowski. Zaangażowanie to przejawiało się nie tylko uczestnictwem w gremiach kościelnych podejmujących ów dialog i publikacjach, ale także w wykładach, prelekcjach, spotkaniach, wywiadach, uczestnictwie w programach radiowych i telewizyjnych. Jako członek Komisji Episkopatu Polski do spraw Dialogu z Judaizmem aktywnie uczestniczył w jej pracach, zwłaszcza w latach 1994-1996, gdy był jej wiceprzewodniczącym. Począwszy od 1989 r. każdego roku organizuje sympozja z cyklu Kościół a Żydzi i judaizm. Od 1994 r. jest kierownikiem Instytutu/Zakładu Dialogu Katolicko-Judaistycznego, który powstał przy ATK w Warszawie.

Ksiądz prof. W. Chrostowski dał się poznać jako rzetelny i pracowity redaktor naukowy wielu pozycji wydawniczych z zakresu biblistyki. Nie sposób nawet wymienić tu wszystkie tytuły, warto jednak zwrócić uwagę choćby na wychodzącą pod jego redakcją i wydawaną przez Oficynę Wydawniczą Vocatio „Prymasowską Serię Biblijną”, dzięki której polscy czytelnicy mogą zapoznać się z najważniejszym dorobkiem światowej egzegezy. Wysoką renomę ma również redagowana przez niego seria „Rozprawy i Studnia Biblijne”. Jest cenionym przez studentów wykładowcą i chętnie wybieranym promotorem prac magisterskich i doktorskich oraz recenzentem w licznych przewodach

---

¹⁹ Zob. B. Zbarachewicz, *Studium Pisma Świętego w Akademii Teologii Katolickiej (1954-1999)*, s. 103.

doktorskich, habilitacyjnych i profesorskich. Przez jedną kadencję pełnił funkcję prorektora do spraw studentów w UKSW. Jest wybitnym popularyzatorem Biblii i wiedzy biblijnej – przez głoszone konferencje, prelekcje, rekolekcje a także pracę przewodnika pielgrzymek po krajach biblijnych.

B. Katedra Egzegezy Nowego Testamentu (do 1996 r. – Katedra Bibliistyki Nowego Testamentu)

W działalności naukowa Katedry Egzegezy Nowego Testamentu na Wydziale Teologicznym UKSW można dostrzec interesującą ewolucję: od zajmowania się przez jej pracowników przede wszystkim pismami *Corpus Paulinum* do badań bardziej wszechstronnych obejmujących wszystkie bloki pism nowotestamentowych: najpierw Ewangelie synoptyczne a następnie pisma Janowe i listy katolickie. Pracownicy tej katedry wykazali się także dużą odwagą i kreatywnością w aplikowaniu w badaniach nad Nowym Testamentem nowych metod i podejść badawczych, zwłaszcza charakterystycznych dla synchronicznego podejścia do tekstu. W katedrze tej zatrudniona była przez blisko sześćdziesiąt lat jej istnienia cała plejada wybitnych biblistów. Jej pierwszym kierownikiem – w latach 1954-1956 był ks. prof. Seweryn Kowalski. Był on wielkim propagatorem i orędownikiem dokonania nowego przekładu Biblii na język polski z języków oryginalnych.²⁰ Najważniejszym jego osiągnięciem naukowym jest cenione do dzisiaj tłumaczenie Nowego Testamentu bezpośrednio z języka greckiego na polski, które ukazało się w rok po jego śmierci – w 1957 r. w Warszawie. W tym pierwszym okresie istnienia katedry pracowali w niej również ks. Leonard Ostrowski (asystent w latach 1955-1957 a następnie adiunkt w latach 1957-1966). Katedra cierpiała w owym czasie na duże braki kadrowe. Po śmierci ks. prof. S. Kowalskiego w dniu 5 grudnia 1956 r. jej działalność ograniczała się niemal tylko do sfery dydaktycznej.

Przełomowym momentem w historii tej katedry było zatrudnienie ks. dr. Jana Stępnia i objęcie przez niego jej kierownictwa 1 stycznia 1960 r. W 1965 r. został zatrudniony w niej inny wysokiej klasy warszawski biblista, ks. prof. Janusz Frankowski, a w kilka lat później kadra katedry została wzmocniona poprzez zatrudnienie ks. prof. Michała Czajkowskiego. Wykłady zlecone z No-

---

²⁰ Szerzej zob. M. Wolniewicz, *Kowalski Seweryn Józef (1890-1956), biblista*, w: L. Grzebiń, *Słownik Polskich Teologów Katolickich*, t. 6, Wydawnictwo ATK, Warszawa 1983, s. 78-181.

wego Testamentu prowadzili w tym czasie także ks. dr Jan Pytel oraz ks. dr Marian Wolniewicz. W latach 1976-1983 oraz 1987-1990 docentem, a następnie profesorem w tej katedrze był ks. prof. Kazimierz Romaniuk. Od 7 kwietnia 1992 r. na czele katedry stanął ks. prof. Roman Bartnicki, związany z ATK od 1976 r. W latach 1990-1996 zatrudniony był tu pierwszy polski świecki bibliista katolicki, dr Michał Wojciechowski, absolwent teologii biblijnej na WT ATK. Od dnia 1 października 1993 r. do 31 września 2003 r. był zatrudniony na Wydziale Teologicznym Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie ks. dr Grzegorz Rafiński – wpięrw do wykładów zleconych a od 1 października 1994 r. na etacie adiunkta w Katedrze Egzegezy Nowego Testamentu. W roku akademickim 2002/2003 prowadził wykłady z Pisma Świętego w Instytucie Studiów nad Rodziną w Łomiankach. Jeden rok akademicki prowadził zajęcia zlecona w ramach Katedry Egzegezy Nowego Testamentu jezuita, o. dr Piotr Kasiłowski. W 2002 r. rozpoczął w niej pracę jako adiunkt ks. dr Bartosz Adamczewski, który po trzyletnim urlopie naukowym w latach 2005-2008 wrócił do niej na stanowisko adiunkta. W latach 2005-2011 stanowisko adiunkta w tej katedrze pełnił ks. dr Janusz Kręcidło MS, który w 2011 r. objął funkcję kierownika Katedry Historii Biblijnej. Nie sposób omówić tutaj, choćby pobieżnie, ogromny wkład wszystkich wymienionych tu pracowników katedry. Pozostaje choć pokrótce wspomnieć dorobek pracowników, którzy najbardziej wyróżniali się swoimi badaniami oraz innymi formami aktywności w dzieło odnowy biblijnej w Polsce.

Ksiądz prof. Jan S t ę p i e ń (1910-1995) to bardzo dobry bibliista i świetny popularyzator biblijnej wiedzy, który wiele wniósł do dzieła biblijnej odnowy w powojennej Polsce. Na jego dorobek pisarski składa się ponad 200 publikacji z zakresu biblistyki w języku polskim oraz w językach obcych.²¹ Badania naukowe ks. prof. Jana Stępnia koncentrowały się wokół listów św. Pawła. Analizował je na płaszczyźnie filologiczno-literackiej oraz egzegetyczno-teologicznej.²² Szczególnym jego zainteresowaniem cieszyły się teksty Apostoła Narodów dotyczące tematyki eklezjologicznej, zagadnień moralnych, antropologii i eschatologii. Ksiądz prof. J. Stępień był pracowitym wykładowcą Pisma Świętego. Nauczał nie tylko w ATK, ale dojeżdżał z wykładami do

---

²¹ Szczegółowy ich wykaz znajduje się w: J. Mandziuk, *Jan Stępień*, w: *tamże*, t. 9, Warszawa 2006, s. 619-623; zob. też: S. Mędała, *Publikacje ks. Jana Stępnia z zakresu biblistyki*, RBL 48 (1995) 2, s. 146-148.

²² Zob. B. Zbarachewicz, *Studium Pisma Świętego w Akademii Teologii Katolickiej (1954-1999)*, s. 169.

Sandomierza, Lublina, Gdańska, Włocławka, Ołtarzowa, Koszalina, Poznań, Paradyża i in. Często wygłaszał referaty na kongresach i sympozjach biblistów polskich. Niestrudzenie popularyzował Pismo Święte w swoich otwartych publicznych wykładach w warszawskich Klubach Inteligencji Katolickiej i w kościołach. Na wielkie uznanie zasługuje jego zaangażowanie w działalność organizacyjną w ATK. W latach 1966-1972 był prorektorem uczelni, a następnie w latach 1972-1981 jej rektorem. To jemu uczelnia zawdzięcza ugruntowanie swej renomy w kraju, wypłynięcie na szersze wody współpracy z katolickimi uczelniami Zachodniej Europy i wyznaczenie kierunków rozwoju na dalsze lata. Jest to bardzo konkretny wkład warszawskiego biblisty nie tylko w rozwój własnej dziedziny, lecz także innych dyscyplin naukowych i całej uczelni. Zresztą – można już to tutaj powiedzieć – było to szczególną cechą środowiska biblistów warszawskich. Tą samą drogą zaangażowania w rozwój ATK/UKSW poszli kolejni rektorzy bibliści: ks. prof. Jan Łach oraz ks. prof. Roman Bartnicki, który był zwierzchnikiem uczelni podczas jej transformacji w Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, oraz wybrany na rektora uczelni zaraz po nim ks. prof. Ryszard Rumianek.

W 1976 r. w Katedrze Biblistyki Nowego Testamentu został zatrudniony na stanowisku adiunkta ks. dr Michał C z a j k o w s k i. Pozostał w katedrze na tym stanowisku przez 12 lat. Był cenionym wykładowcą Pisma Świętego. Prócz ATK prowadziła zajęcia również w: Papieskim Fakultecie Teologicznym we Wrocławiu, w Wyższym Seminarium Księży Salwatorianów w Bagnie, w Kolegium Filozoficzno-Teologicznym Ojców Dominikanów w Krakowie, w Papieskim Wydziale Teologicznym w Warszawie (w filii w Łowiczu), na Uniwersytecie Warszawskim, a także w Wyższym Baptystycznym Seminarium Teologicznym w Warszawie oraz a Warszawskim Seminarium Teologicznym Kościoła Zielonoświątkowego. Naukowe zainteresowania biblijne ks. prof. M. Czajkowskiego skupiają się zwłaszcza na Ewangeliach synoptycznych i Apokalipsie św. Jana. W dziele biblijnej odnowy zasługuje na uznanie jego dążenie do coraz większej implantacji Pisma Świętego w duszpasterstwie. Godne podkreślenia jest również jego zaangażowanie w działalność ekumeniczną oraz dialog katolicko-żydowski.

Inny wybitny biblista polski związany z warszawską ATK to bp prof. Kazimierz R o m a n i u k. Wykłady w ATK prowadził jedynie przez siedem lat (1976-1983), będąc zatrudniony w Katedrze Biblistyki Nowego Testamentu – najpierw na stanowisku docenta a potem profesora. Większość jego kariery naukowej związana była z innymi ośrodkami: najpierw był asystentem i ad-

iunktem na Uniwersytecie Warszawskim (1953-1956), gdzie prowadził zajęcia z języka łacińskiego i patrologii, jednocześnie wykładał w Metropolitalnym Wyższym Seminarium Duchownym w Warszawie. W latach 1961-1984 był wykładowcą na Papieskim Wydziale Teologicznym w Warszawie. W latach 1962-1979 pracował jako adiunkt a później docent na KUL, a w latach 1970-1972 dodatkowo na Wydziale Teologicznym Księży Jezuitów (Bobolanum) w Warszawie. W 1982 r. otrzymał sakrę biskupią i pełnił posługę sufragana Archidiecezji Warszawskiej. Dziesięć lat później został mianowany pierwszym ordynariuszem nowo powstałej diecezji warszawsko-praskiej. Biskup prof. Kazimierz Romaniuk zyskał uznanie w biblistyce światowej i polskiej jako specjalista od pism *Corpus Paulinum*. W badaniach naukowych podejmował całe spektrum zagadnień, m.in.: tematyka soteriologii pism Pawła apostoła, źródła Q, metodologii biblijnej, kapłaństwa, małżeństwa i rodziny, zagadnień ascetycznych. Dokonał tłumaczeń kilku ważnych biblijnych dzieł obcojęzycznych na język polski. Jako biskup był gorliwym popularyzatorem Biblii wśród diecezjan. Za największe jego osiągnięcie uznaje się tzw. Biblię Warszawsko-Praską – przekład Biblii na język polski dokonany w całości przez jedną osobę. Jednocześnie jest to pierwszy przekład sporządzony w całości z języków oryginalnych. Całość ukazała się w 1997 r.²³ Nad przekładem tym ks. prof. Romaniuk pracował przez 35 lat (od 1961 r.). Jest on klasyfikowany jako przekład z pogranicza przekładu dynamicznego i parafrazy. Założeniem tłumacza była tu maksymalna komunikatywność tekstu. Dzięki walorom językowym ma on swoich wiernych zwolenników w środowiskach laickich i ekumenicznych i jest niewątpliwie ważnym wkładem w dzieło odnowy biblijnej w Polsce.

Książd prof. Janusz Frankowski rozpoczął wykłady na WT ATK w Katedrze Biblistyki Nowego Testamentu w 1965 r. tuż po uzyskaniu doktoratu nauk biblijnych w Papieskim Instytucie Biblijnym w Rzymie. Z katedrą tą był związany przez całe swoje naukowe życie aż do przejścia na emeryturę w 1994 r. O swojej pracy na ATK opowiada w następujących słowach: „Od powrotu z Rzymu w 1965 r. czułem się zawsze związany z Akademią Teologii Katolickiej, ale właściwie nigdy nie mieściłem się w ściśle określonych ramach: raz byłem na etacie, kiedy indziej, i to dość długo (od roku 1969 do habilitacji w r. 1982), »pisałem się« tylko na wykłady zlecone, a w ostatnich latach przed emeryturą pracowałem na pół etatu”.²⁴ W swojej działalności naukowej ks.

²³ Wcześniej przekład samego Nowego Testamentu w 1976 r.

²⁴ Cyt. za: W. Chrostowski, *Ks. prof. dr hab. Janusz Frankowski*, w: tenże (red.), *Pie-*

prof. J. Frankowski dużo miejsca poświęcił Listowi do Hebrajczyków. Jest pomysłodawcą i redaktorem wydawanej przez ATK/UKSW dziesięciotomowej serii komentarzy obejmujących wszystkie księgi Starego i Nowego Testamentu, która nosi tytuł *Wprowadzenie w myśl i wezwanie ksiąg biblijnych*. Jego niewątpliwą zasługą jest przygotowanie merytoryczne (transkrypcja i komentarz) i wydanie w 1993 r. *Psalterza Dawidowego* w przekładzie Jakuba Wujka (wydanie z 1594 r.). W 1999 r. zaś zostało opublikowane dzieło, które wydaje się stanowić największy jego wkład w biblistykę polską: jubileuszowe wydanie (czterysta lat od pierwszego) *Biblii w przekładzie Jakuba Wujka z 1599 r.* Jest to transkrypcja typu B²⁵ oryginalnego tekstu na podstawie wydania z 1599 r.²⁶ W swoich wspomnieniach ks. prof. Frankowski wyznaje: „Zawsze pragnąłem, aby Pismo Święte było możliwie najszerzej znane i przeżywane, dlatego chętnie kierowałem się ku popularyzacji”.²⁷ W działalności popularyzatorskiej ks. prof. Frankowski stara się przybliżyć i aktualizować biblijne przesłanie współczesnemu pokoleniu Polaków, pytając, jakie znaczenie i jaką aktualność ma Biblia dzisiaj.

Profesor Michał Wojciechowski jest absolwentem Wydziału Teologicznego ATK, gdzie uzyskał w 1979 r. magisterium z teologii. Pracę naukowo-dydaktyczną w katedrze Biblistyki Nowego Testamentu rozpoczął w 1987 r., tj. w rok po obronieniu w ATK doktoratu ze specjalnością z teologii biblijnej. Na ATK pracował do 1999 r. kiedy to przeniósł się na Uniwersytet Warmińsko-Mazurski, gdzie otrzymał stanowisko profesora. Profesor M. Wojciechowski z równym znanstwem zajmuje się biblistyką i patrologią. Ma bardzo imponujący dorobek w dziedzinie biblistyki. Jest twórcą interlinearnego przekładu Nowego Testamentu na język polski z kodami gramatycznymi (1993 r.). Przetłumaczył apokryfy z Biblii Greckiej (2001 r.) i opatrzył je komentarzami oraz wiele innych tekstów apokryficznych. W swoich biblijnych pracach egzegetycznych zajmuje się zwłaszcza Ewangeliami. Wśród publikacji na ten temat dużym powodzeniem wśród czytelników cieszy się jego *Synopsa czterech Ewangelii* (1997 r.). W ostatnich latach prof. Wojciechowski poświęcił dużo

---

śniami dla mnie Twoje przykazania. Księga pamiątkowa dla Księdza Profesora Janusza Frankowskiego w 50. rocznicę święceń kapłańskich i 75. urodzin, Warszawa 2003, s. 21.

²⁵ Polega ona na zachowaniu języka staropolskiego z zastosowaniem współczesnej ortografii i interpunkcji.

²⁶ Dzieło to ukazało się w 1999 r. nakładem Oficyny Wydawniczej Vocatio w serii Prymasowska Seria Biblijna.

²⁷ Zob. W. Chrostowski, *Ks. prof. dr hab. Janusz Frankowski*, s. 20.

miejsca w swoich publikacja zagadnieniom etycznym i moralnym w Biblii. Ma on również bardzo znaczący dorobek publicystyczny i popularyzatorski.

Bardzo duży wkład w rozwój biblistyki polskiej ma obecny kierownik Katedry Egzegezy Nowego Testamentu ks. prof. Roman Bartnicki. Związał on swoje losy z ATK w 1976 r., w rok po powrocie ze studiów na rzymskim *Biblicum*, prowadząc najpierw przez kilka lat zajęcia zlecone. W 1981 r. został mianowany adiunktem w Katedrze Homiletyki a w 1987 r. rektor ATK powołał go na kierownika Katedry Historii Kaznodziejstwa i Homiletyki. Funkcję tę pełnił do 1992 r., kiedy to objął kierownictwo Katedry Biblistyki Nowego Testamentu. Dydaktyczna działalność ks. prof. Romana Bartnickiego obejmuje wszystkie przedmioty nowotestamentowe wykładane w ramach *curriculum* studiów magisterskich. W kilkuset pozycjach naukowych ks. prof. Bartnickiego z zakresu biblistyki poruszane jest całe spektrum zagadnień nowotestamentowych, które dotyczą chyba wszystkich ksiąg Nowego Testamentu. Największe naukowe uznanie w Polsce i w świecie przyniosły ks. prof. Bartnickiemu rozprawy naukowe dotyczące Ewangelii synoptycznych. Jest uznawany w Polsce za pioniera, jeśli chodzi o „stosowanie metody *Redaktionsgeschichte* do badań nad Ewangeliami”.²⁸ Książd prof. Bartnicki podał również własne rozwiązanie problemu synoptycznego – zaproponowana przez niego hipoteza weszła w obieg biblistyki światowej i jest cytowana przez licznych specjalistów. Jego rozprawa profesorska *Ewangelii synoptyczne. Geneza i interpretacja* z 1994 r. jest uznawana bodajże za najlepszy podręcznik akademicki na ten temat i doczekała się kilku aktualizowanych wydań. Prowadząc pracę naukowo-dydaktyczną, ks. prof. Bartnicki podejmował liczne inicjatywy w celu popularyzacji wiedzy biblijnej. „Miał odczyty i wykłady w duszpasterstwie akademickim, dla siostr zakonnych oraz w warszawskim duszpasterstwie środowisk twórczych”.²⁹ Prowadził także zajęcia z tradycji biblijnych w Państwowej Wyższej Szkole Teatralnej (1984-1986).

Książd prof. R. Bartnicki jest wzorem umiejętnego łączenia pracy naukowo-dydaktycznej z działalnością organizacyjną. W ATK pełnił najpierw funkcję prodziekana Wydziału Teologicznego (1987-1990), a następnie dwukrotnie

²⁸ Opinia wyrażona przez ks. prof. Józefa Kudasiewicza z KUL w recenzji rozprawy habilitacyjnej ks. R. Bartnickiego pt. *Uczeń Jezusa jako głosiciel Ewangelii. Tradycja i redakcja Mt 9,35 – 11,1* wydanej w Warszawie w 1984 r.

²⁹ Cyt. za: W. Chrostowski, *Ks. prof. dr hab. Roman Bartnicki*, w: tenże (red.), *Przybliżyło się królestwo Boże (Mk 1,15). Księga pamiątkowa dla Księdza Profesora Romana Bartnickiego w 65. rocznicę urodzin*, Warszawa 2008, s. 13.

funkcję dziekana (1990-1995). W roku akademickim 1995/1995 został prorektorem ATK a od 1 września 1996 r. jej rektorem. Rektorem uczelni był do końca jej istnienia, tzn. do 1999 r., a także po przekształceniu ATK w UKSW. Funkcję tę pełnił nieprzerwanie do 2005 r. Ostatnim etapem kariery administracyjnej ks. prof. R. Bartnickiego był czas 2005-2008 kiedy – wybrany przez Radę Wydziału Teologicznego – pełnił ponownie funkcję dziekana.

Na stanowisku adiunkta w Katedrze Egzegezy Nowego Testamentu od 2002 r. zatrudniony jest ks. dr hab. Bartosz Adamczewski. Nie można tu również pominąć jego wkładu w rozwój biblistyki polskiej. W początkowym okresie naukowej działalności ks. Adamczewski zajmował się zwłaszcza pismami *Corpus Paulinum*. Na uwagę zasługuje tu zwłaszcza jego *List do Filemona*, *List do Kolosan* wydany w serii *Nowy Komentarz Biblijny* w 2008 r. Od kilku lat wszystkie ważniejsze pozycje ks. Adamczewskiego ukazują się tylko w języku angielskim, dlatego też ich oddziaływanie na środowisko polskich czytelników jest niewielkie, nie mogą zatem w dużym stopniu przyczynić się do dzieła odnowy biblijnej w naszym kraju. A szkoda, bo są to rozprawy zawierające oryginalne hipotezy badawcze. Kilka angielskich artykułów opublikowanych przez ks. Adamczewskiego przed prawie dziesięciu laty na szczegółowe zagadnienia dotyczące pism qumrańskich znalazło się w bazie Orion i zapowiadało, że ich autor będzie kolejnym znanym w świecie polskim specjalistą od Qumran. Stało się inaczej. Podczas studiów na *Biblicum* (2005-2008) ks. dr Adamczewski poświęcił się badaniom nad istnieniem tzw. hipotetycznego źródła Q oraz łączącym się z tym zagadnieniem genezy powstania Ewangelii synoptycznych. Ksiądz Adamczewski zastosował tu własną oryginalną metodę badawczą oraz wysunął rewolucyjną hipotezę, która nie spotkała się jednak z entuzjastycznym przyjęciem ze strony specjalistów. Jego dalsze prace badawcze, publikowane w języku angielskim, idą wytrwale w tym kierunku i dotyczą pozostałych księgi Nowego Testamentu oraz Pięcioksięgu.³⁰

C. Katedra Teologii Biblijnej

Kolejną jednostką naukową w ramach Sekcji Biblistyki UKSW jest Katedra Teologii Biblijnej. Pierwszym jej kierownikiem, po utworzeniu w 1954 r. był ks. prof. Aleksy Klawek. Po kilku miesiącach zaś kierownictwo przejął ks. doc. dr hab. Stanisław Grzybek. W latach 1958-1965 katedra nie była obsadzona per-

³⁰ Wszystkie owe publikacje ukazały się nakładem wydawnictwa Peter Lang.

sonalnie, po czym po powrocie na ATK w 1965 r. kierownictwo ponownie objął ks. prof. Grzybek, który pozostawał na tej funkcji aż do przejścia na emeryturę w 1982 r. W 1982 r. kierownikiem owej katedry został ks. prof. Jan Łach, który pracował w niej już od 1969 r. na stanowisku adiunkta. Ksiądz prof. Jan Łach był kierownikiem katedry aż chwili udania się na emeryturę. Jego sukcesorem został i jest do chwili obecnej ks. prof. Franciszek Mickiewicz SAC, zatrudniony w niej w charakterze asystenta od 1995 r., a od 1997 jako adiunkt. W tym czasie w katedrze pracowali również trzej inni zasłużeni polscy bibliści: ks. dr Andrzej Suski (1975-1986), ks. dr Jan Załęski (1986-1995) oraz dr hab. Michał Wojciechowski (1996-1999). W latach 1999-2008 na stanowisku adiunkta w Katedrze Teologii Biblijnej zatrudniony był ks. dr Mirosław Kiedzik. Od 2010 r. na stanowisku adiunkta w katedrze zatrudniony jest ks. dr Dariusz Sztuk SDB.

Ksiądz Stanisław Grzybek (1915-1998) został zatrudniony na Wydziale Teologicznym ATK w 1954 r. Był cenionym przez studentów i kolegów wykładowcą, podejmującym szerokie spektrum zagadnień z zakresu egzegezy i teologii Starego Testamentu oraz hermeneutyki i metodologii studiów biblijnych. Uczył także języków biblijnych i archeologii biblijnej. Jest autorem przekładu Ksiąg: Tobiasza, Judyty i Estery oraz obszernego komentarza do nich, który ukazał się w wydawanej staraniem KUL serii *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu*. Jego autorstwa jest również przekład owych trzech ksiąg w Biblii Tysiąclecia oraz przekład Księgi Hioba w Biblii Poznańskiej. Miał duży talent pedagogiczny, był promotorem 18 doktoratów, 31 licencjatów i 156 magisteriów. Jego imponująca bibliografia z zakresu biblistyki obejmuje ponad 300 pozycji opublikowanych w kraju i zagranicą.³¹ W swoich publikacjach naukowych i popularnonaukowych w przystępny sposób przybliżał polskim czytelnikom najnowsze osiągnięcia biblistyki światowej. Starał się wprowadzać duchowieństwo i ludzi świeckich w bogaty świat Biblii.³² Jego niewątpliwą zasługą jest uratowanie od zapomnienia dorobku naukowego wybitnych polskich biblistów: Jakuba Wujka, Józefa Archutowskiego, Aleksego Klawka, Stanisława Łacha i wielu innych. Jako dziekan Wydziału Teologicznego ATK oraz kierownik Katedry Teologii Biblijnej ks. prof. Grzybek zorganizował w 1970 r. na tej uczelni międzynarodowy Kongres Biblijny, w którym wzięli udział wybitni bibliści z Polski i zagranicy.

³¹ Szczegóły zob. T. Matras, *Bibliografia opublikowanych prac ks. prof. dra hab. Stanisława Grzybka*, STV 37 (1999) 1, s. 183-186.

³² Zob. H. Muszyński, *Ks. prof. Stanisław Grzybek jako biblista*, STV 23 (1985) 2, s. 13.

Pisząc o wkładzie biblistów środowiska ATK/UKSW w dzieło odnowy biblijnej w Polsce, nie można nie zauważyć bogatego dorobku ks. prof. Jana Ł a c h a. Został on zatrudniony w Katedrze Teologii Biblijnej w ATK w 1969 r. na stanowisku adiunkta. W 1972 r. uzyskał stanowisko docenta i od tego roku objął funkcję kierownika Katedry Teologii Biblijnej. W 1980 r. został zatrudniony na stanowisku profesora nadzwyczajnego w tej katedrze oraz odpowiedzialnym ze strony wydziału za kierunek teologia biblijna. Był organizatorem zaocznych studiów biblijno-pastoralnych i ich kierownikiem. Dwukrotnie pełnił funkcję dziekana Wydziału Teologicznego ATK (1981-1984 oraz 1987-1990), a w latach 1990-1995 był rektorem tej uczelni. Był cenionym wykładowcą, promotorem licznych prac doktorskich (14), magisterskich (59) i licencjackich. Wykonał blisko 50 recenzji dorobku naukowego kandydatów do stopnia doktora habilitowanego i tytułu profesora.³³ W 2007 r. na ATK w Warszawie zorganizowano sympozjum pod hasłem „Półwiecze naukowej działalności ks. prof. dr. hab. Jana Łacha (1957-2007) – przyczynek do rozwoju qumranologii polskiej”.³⁴ Owo sympozjum było poświęcone tylko jednemu z obszarów badawczych ks. prof. Jana Łacha, którym była qumranologia a zwłaszcza analizowanie paralel między nauką qumrańczyków a Nowym Testamentem.³⁵ Książd prof. J. Łach zajmował się szerokim spektrum zagadnień biblijnych. Z równym znanstwem podejmował tematy staro- i nowotestamentowe. Jest tłumaczem Pierwszej i Drugiej Księgi Samuela w Biblii Tysiąclecia i komentarza do owych ksiąg wydanego przez KUL. Przedmiotem jego zainteresowania jest także tematyka mesjańska w Biblii – starotestamentowe zapowiedzi i ich nowotestamentowe wypełnienie. Bardzo cenne są również prace ks. prof. Łacha na temat Mateuszowego Kazania na Górze.

Sukcesorem ks. prof. Jana Łacha w Katedrze Teologii Biblijnej na Wydziale Teologicznym UKSW jest ks. prof. Franciszek M i c k i e w i c z SAC. Pracę w ATK rozpoczął w 1995 r. od początku w Katedrze Teologii Biblijnej. Jeden rok pracował na stanowisku asystenta a następnie na stanowisku adiunkta. Kierownictwo katedry objął w (1999 r.). Jest on uznanym specjalistą od egzegezy

---

³³ Zob. B. Zbarachewicz, *Studium Pisma Świętego w Akademii Teologii Katolickiej (1954-1999)*, s. 137.

³⁴ Program sympozjum zob. www.uksw.edu.pl/files/sympozjum%5B1%5D.ks_ach_.pdf.

³⁵ Początkiem tych badań była już praca doktorska napisana na KUL pod kierunkiem ks. prof. Eugeniusza Dąbrowskiego w 1957 r.: *Ostatnia Wieczerza w świetle dokumentów z Qumran*.

i teologii Nowego Testamentu. Od wielu lat prowadzi na WT UKSW lektorat języka greckiego *koine* na studiach doktoranckich z biblistyki. Przedmiotem jego naukowych dociekań są Ewangelie synoptyczne, a w nich szczególnie teksty traktujące o meście śmierci i zmartwychwstaniu Chrystusa oraz biblijna teologia apostołstwa. Ważnym jego naukowym wkładem w polską biblistykę jest dwutomowy obszerny komentarz do Ewangelii wg św. Łukasza wydrukowany w serii NKB staraniem Edycji św. Pawła.

D. Katedra Filologii Biblijnej

Ostatnią z czterech biblijnych katedr Wydziału Teologicznego ATK, które zostały powołane w 1954 r. w momencie erygowania uczelni, była Katedra Filologii Biblijnych. Pierwszym jej kierownikiem był ks. prof. Paweł Nowicki. W 1960 r. został w niej zatrudniony o. Wiesław Rosłon OFMConv, który w 1971 r. został jej kierownikiem. W latach 1977-1982 jako adiunkt zatrudniony był w niej ks. dr Stanisław Kur. W latach (1993-2000) na stanowisku adiunkta w tej katedrze pracował dr Roman Marcinkowski, wykładający jednocześnie w Instytucie Orientalistycznym Uniwersytetu Warszawskiego. Na WT ATK/UKSW prowadził on na studiach doktoranckich lektorat z języka hebrajskiego i aramejskiego. W 1997 r. pracę w Katedrze Filologii Biblijnej na stanowisku adiunkta rozpoczął ks. dr Krzysztof Bardski, który od 2005 r. pełni funkcję jej kierownika. Obecnie pracownikiem katedry jest także dr hab. Anna Kuśmirek.

Wymienione tu osoby mają w swoim dorobku duży wkład w rozwój polskiej biblistyki. Ksiądz prof. Paweł Nowicki (1888-1980) to wybitny polski filolog biblijny, którego dorobek nie został do tej pory w biblistyce polskiej w zadowalający sposób zaprezentowany i doceniony. Nim zajął się biblistyką uzyskał w 1916 r. w badeńskim Fryburgu doktorat z filozofii. Od 1924 r. znalazł zatrudnienie na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie jako wykładowca Pisma Świętego Starego Testamentu. Na tej uczelni uzyskał następnie w 1928 r. doktorat z teologii ze specjalnością biblijną. Kollokwium habilitacyjne odbył na Uniwersytecie Warszawskim w 1933 r. W 1948 r. został profesorem przedmiotów biblijnych na Wydziale Teologii Katolickiej Uniwersytetu Warszawskiego. Po utworzeniu ATK w 1954 r. został profesorem zwyczajnym i kierownikiem Katedry Filologii Biblijnej. Funkcję tę pełnił do czasu przejścia na emeryturę w 1967 r. Nadal prowadził jednak na WT ATK wykłady zlecone (aż do 1973 r.), ucząc języków biblijnych. Ksiądz prof. Paweł

Nowicki uchodził za najwybitniejszego znawcę języków biblijnych owego czasu w Polsce. Był autorem podręczników do siedmiu języków: hebrajskiego (dwa podręczniki pierwszy wydany w 1958 a drugi w 1978 r.), aramejskiego, syryjskiego, akadyjskiego, klasycznego arabskiego, greckiego i łaciny oraz specjalistycznych monografii dotyczących szczegółowych zagadnień w ramach filologii hebrajskiej. Jego przekłady Ksiąg Ezdrasza i Nehemiasza znajdują się w Biblii Tysiąclecia.

Drugą ważną postacią w Katedrze Filologii Biblijnej był o. prof. Wiesław Rosłon (1929-1993). Studiował na Wydziale Teologicznym ATK zaraz po erygowaniu uczelni. W 1956 r. otrzymał stopień magistra teologii – dyplom nr „jeden” Wydziału Teologicznego. Promotorem pracy był ks. prof. Seweryn Kowalski. Po studiach licencjackich w Papieskim Instytucie Biblijnym w Rzymie (1958-1960) powrócił na ATK, gdzie w 1962 r. obronił pracę doktorską, której promotorem był prof. Marian Michalski. Habilitację uzyskał na WT ATK w 1971 r. W tym samym roku objął on funkcję kierownika Katedry Filologii Biblijnej, którą sprawował aż do przedwczesnej śmierci w 1993 r. Ojciec prof. Wiesław Rosłon zajmował się w początkowym okresie swojej naukowej kariery antropologią biblijną Starego Testamentu. Później punkt ciężkości jego naukowych zainteresowań spoczął na filologii biblijnej Starego i Nowego Testamentu. Był cenionym dydaktykiem. Jest autorem pięciu podręczników do nauki języków greckiego i hebrajskiego. Warto przypomnieć tutaj również jego wkład w popularyzację biblijnego przesłania przez przygotowanie komentarzy filologicznych do tekstów liturgicznych.

Ważną postacią dla dzieła biblijnej odnowy w Polsce jest obecny kierownik Katedry Filologii Biblijnej ks. prof. Krzysztof Bardski. Pracą naukową na ATK w charakterze adiunkta w Katedrze Filologii Biblijnej rozpoczął w 1997 r. po obronie na rzymskim *Biblicum* doktoratu nauk biblijnych. Ksiądz prof. K. Bardski prowadzi badania zarówno w obszarze biblistyki jak i patrologii. Jest cenionym filologiem biblijnym, twórcą przekładów ksiąg biblijnych, które znalazły uznanie wśród specjalistów, podkreślających bardzo dobre wyczucie filologiczne ks. Bardskiego oraz wśród zwykłych czytelników Biblii, zwracających uwagę na komunikatywność języka jego przekładów. Ksiądz Bardski jest również autorem podręcznika do nauki języka greckiego Nowego Testamentu dla początkujących, mającego duże walory dydaktyczne. Innym – chyba najważniejszym – polem działalności naukowej ks. prof. Bardskiego jest badanie symboliki biblijnej i jej recepcji u Ojców Kościoła. Ksiądz Bardski opracował w tej dziedzinie oryginalną metodę, której hermeneutyka jednocześnie respek-

tuje literacką naturę analizowanych tekstów, uwzględnia podejście strukturalistyczne oraz teorię komunikacji na płaszczyźnie tekst – czytelnik.

Doktor hab. Anna Kuśmirek jest absolwentką bibliistyki na ATK (magisterium w 1988 r.) oraz hebraistyki na Uniwersytecie Warszawskim (magisterium w 1997 r.). Pracę naukowo-dydaktyczną na ATK w Warszawie rozpoczęła w 1995 r., prowadząc na początku zajęcia zlecone z języka hebrajskiego, wstępu do Pisma Świętego, pism Janowych i listów katolickich. Po kilku latach pracy w Katedrze Teologii Biblijnej została zatrudniona na stanowisku adiunkta w Katedrze Filologii Biblijnej. W 2002 r. obroniła na Wydziale Teologicznym UKSW dysertację doktorską, a w 2012 r. odbyła w tej samej instytucji kolokwium habilitacyjne. Doktor hab. Anna Kuśmirek znajduje uznanie w środowisku naukowym jako filolog hebrajski. Największym jej osiągnięciem w tej dziedzinie jest redakcja interlinearnego przekładu Biblii Hebrajskiej na język polski, który ukazał się w kilku tomach nakładem Oficyny Wydawniczej Vocatio. Jest tłumaczką ksiąg proroków Zacharisa i Malachiasza w tzw. Biblii Paulistów. Drukowane prace naukowe dr hab. A. Kuśmirek oraz jej praca dydaktyczna oscylują wokół zagadnień filologicznych języków hebrajskiego i aramejskiego, literatury międzytestamentalnej, apokaliptyki, literatury targumicznej oraz judaizmu rabinicznego i jego powiązań z myślą nowotestamentową.

3. Katedra Literatury Międzytestamentalnej

Katedra Literatury Międzytestamentalnej została utworzona na Wydziale Teologicznym ATK w 1982 r. Na stanowisku adiunkta został w niej zatrudniony ks. dr Stanisław Mędała CM, który rok później objął jej kierownictwo i kierował nią aż do przejścia na emeryturę w 2005 r. W latach 1996-1998 na stanowisku adiunkta zatrudniony był w niej dr Michał Wojciechowski. W 2005 r. stanowisko adiunkta objął w niej ks. dr Marek Parchem, który w 2010 r. został jej kierownikiem. Pracownikiem katedry w charakterze adiunkta (od 2010 r.) jest obecnie ks. dr Mirosław Jasiński. Patrząc ogólnie na dorobek tej katedry, należy stwierdzić, że podejmowano w niej prace o szerokim wachlarzu tematycznym: recepcja Starego Testamentu w różnych nurtach myśli żydowskiej w okresie międzytestamentowym, zróżnicowanie judaizmu w okresie rodzącego się chrześcijaństwa, podłoże historyczno-religijne tekstów Nowego Testamentu, apokryfy Starego i Nowego Testamentu, literatura z Qumran i jej wpływ na Nowy Testament.

Ksiądz prof. Stanisław M ę d a l a zdobywał wiedzę biblijną na Papiejskim Uniwersytecie Gregoriańskim w Rzymie oraz w Papiejskim Instytucie Biblijnym. Studia na pierwszej z tych uczelni ukończył doktoratem z teologii (1964 r.) na drugiej zaś kandydaturą na doktora nauk biblijnych (1863 r.). Po powrocie do kraju wykładał wszystkie przedmioty z zakresu Pisma Świętego w kilku seminariach duchownych diecezjalnych i zakonnych. W 1980 r. rozpoczął pracę jako adiunkt w Katedrze Bibliistyki Starego Testamentu na Wydziale Teologicznym ATK. W 1982 r. został zatrudniony na stanowisku docenta i mianowany kierownikiem nowo utworzonej Katedry Literatury Międzytestamentalnej. W badaniach naukowych podejmował problem ortodoksji w judaizmie i w chrześcijaństwie przełomu I i II w. Zajmował się literaturą międzytestamentalną, zwłaszcza qumrańską, wysuwając w tej dziedzinie własne oryginalne hipotezy, które weszły do światowej dyskusji. Jego podręcznik do literatury międzytestamentalnej cieszy się niezmiennie dużym uznaniem. Podejmował także w naukowych badaniach kwestie hermeneutyczne i metodologiczne związane z interpretacją Pisma Świętego. Był w polskiej biblistyce prekursorem, gdy idzie o stosowanie metody analizy semiotycznej oraz zastosowanie w badaniach tekstów biblijnych zjawiska intertekstualności. Duża część jego naukowych publikacji dotyczy Ewangelii wg św. Jana, którą zajmował się przez wiele lat – uchodzi za specjalistę światowego formatu. Napisał obszerny dwutomowy komentarz do Ewangelii wg św. Jana w serii *Nowy Komentarz Biblijny* wydawanej przez Edycję św. Pawła. Jest autorem i redaktorem komentarzy do Ewangelii synoptycznych oraz listów Pawłowych w ramach „atekowskiej” serii „Wprowadzenie w myśl i wezwanie ksiąg biblijnych”. Ksiądz prof. Stanisław Mędała, pracując w ATK, zajmował się także popularyzacją wiedzy biblijnej przez głoszenie odczytów i wykładów w licznych polskich ośrodkach gromadzących inteligencję katolicką, m.in. w Zielonej Górze, Szczecinie, Koszalinie, Gorzowie Wielkopolskim, Gdańsku, Sopocie, Kołobrzegu, Warszawie i Krakowie. Organizował i prowadził godziny oraz tygodnie biblijne.³⁶

Ksiądz prof. Marek P a r c h e m, obecny kierownik Katedry Literatury Międzytestamentalnej jest absolwentem ATK/UKSW. Napisał pod kierunkiem ks. prof. Stanisława Mędała pracę doktorską, którą obronił w 2001 r., po czym odbył dalsze specjalistyczne studia w Papiejskim Instytucie Biblijnym w Rzy-

---

³⁶ Zob. B. Zbarachewicz, *Studium Pisma Świętego w Akademii Teologii Katolickiej (1954-1999)*, s. 145.

mie. Po powrocie ze studiów w 2005 r. został zatrudniony w Katedrze Literatury Międzytestamentalnej na stanowisku adiunkta, a od 2010 r. na stanowisku kierownika. Działalność naukowa ks. prof. Marka Parchema koncentruje się głównie na literaturze międzytestamentalnej, a jej owocem są liczne znaczące artykuły i monografie dotyczące literatury qumrańskiej oraz judaizmu okresu Drugiej Świątyni. Książk Parchem podejmuje także zagadnienia z zakresu krytyki tekstu oraz historii i archeologii biblijnej. Jest tłumaczem na język polski wielu nieprzetłumaczonych wcześniej tekstów apokryficznych Starego Testamentu zwłaszcza o charakterze apokaliptycznym. Dużym uznaniem w środowisku naukowym cieszy się jego komentarz do Księgi Daniela wydany w serii NKB nakładem Edycji św. Pawła.

4. Katedra Historii Biblijnej

Katedra Historii Biblijnej została powołana do istnienia na WT ATK w 1992 r. Jest to jedyna tego typu katedra w Polsce i jedna z nielicznych w świecie. Pierwszym jej kierownikiem był ks. prof. Julian Warzecha SAC. W 1996 r. na stanowisku adiunkta został w niej zatrudniony ks. prof. Ryszard Rumianek, który od 2001 r. do chwili tragicznej śmierci w katastrofie smoleńskiej 10 kwietnia 2010 r. pozostawał jej kierownikiem. W 2009 r. na stanowisku adiunkta został w Katedrze Historii Biblijnej zatrudniony ks. dr Krzysztof Siwek. Od 2011 r. funkcję kierownika tej katedry objął ks. prof. Janusz Kręcidło MS. W katedrze tej podejmowane są badania różnych aspektów historii biblijnej. Największym wyzwaniem było i jest wypracowywanie odpowiedniej metodologii historii biblijnej, która pozwala uwzględnić jej różne aspekty i wpisać się w ogólnoswiatowe trendy. W ciągu 20 lat istnienia katedry widać wyraźną ewolucję polegającą na przejściu od traktowania historii biblijnej jedynie jako „biblijnej historii zbawienia” do umiejscawiania tej historii w nurcie wydarzeń historii terenów Bliskiego Wschodu. Kolejny etap tej ewolucji to przenoszenie akcentu z płaszczyzny „historia biblijna na tle historii politycznej” na płaszczyznę „historia biblijna na tle historii społecznej”. Skład personalny katedry implikuje przeniesienie punktu ciężkości z badań historii czasów Starego Testamentu na historię czasów Nowego Testamentu.

Książk prof. Julian W a r z e c h a SAC (1944-2009) obronił doktorat z teologii biblijnej na KUL w Lublinie (1977 r.) a następnie uzyskał licencjat nauk biblijnych na *Biblicum* w Rzymie (1981 r.). Pracę naukowo-dydaktyczną na

WT ATK w Warszawie podjął w 1984 r., gdy został zatrudniony na stanowisku adiunkta w Katedrze Biblistyki Starego Testamentu. W 1992 r. powierzono mu kierowanie Katedrą Historii Biblijnej. Po przekształceniu ATK w UKSW ks. prof. Warzecha, wrażliwy na potrzeby kadrowe powstałego wtedy Wydziału Nauk Humanistycznych, zrezygnował z funkcji kierownika Katedry Historii Biblijnej i podjął na nowym wydziale zajęcia z kultury biblijnej.³⁷ Zainteresowania naukowe ks. prof. Warzechy koncentrowały się wokół historii biblijnego Izraela oraz biblijnej teologii apostołstwa. Tym zagadnieniom poświęcił znaczną część swoich publikacji. Na szczególną uwagę zasługuje tu wydrukowana w Wydawnictwie UKSW monografia pt. *Historia dawnego Izraela* (Warszawa 2005 r.), będąca rozszerzeniem jego książki profesorskiej. W pracy tej ks. prof. Warzecha wykazuje się dużą świadomością metodologiczną i próbuje wyznaczyć standardy uprawiania historii biblijnej w biblistyce polskiej na tle osiągnięć biblistyki światowej w tym względzie. W przedstawianiu i ocenie hipotez jest bardzo rzeczowy i ma wywarzoną opinię. Książk prof. Warzecha wziął również udział w dwóch ważnych dla współczesnej biblistyki polskiej przedsięwzięciach: był współredaktorem naukowym tzw. Biblii Paulistów (całość wydana w 2008 r. w Częstochowie) oraz serii „Nowy Komentarz Biblijny” również z inicjatywy Towarzystwa św. Pawła. Często uczestniczył w sympozjach biblistów oraz zjazdach i konferencjach na których wygłaszał referaty.³⁸

Książk prof. Ryszard R u m i a n e k (1947-2010) uzyskał tytuł magistra w zakresie teologii biblijnej na Wydziale Teologicznym ATK w 1971 r. Następnie odbył studia z nauk biblijnych w Papieskim Instytucie Biblijnych w Rzymie (licencjat nauk biblijnych w 1977 r.) oraz doktorat z teologii biblijnej na Papieskim Uniwersytecie Gregoriańskim (1979 r.) w tym samym mieście. Stopień doktora habilitowanego uzyskał w 1995 r. na Papieskim Wydziale Teologicznym w Warszawie. Pracę naukowo-dydaktyczną na Wydziale Teologicznym ATK ks. dr R. Rumianek rozpoczął w 1991 r., gdy został zatrudniony jako adiunkt w Katedrze Biblistyki Nowego Testamentu. Następnie, w 1996 r., został mianowany adiunktem w Katedrze Historii Biblijnej. W 1998 r. powierzono mu kierowanie Katedrą Filologii Biblijnej, po trzech latach zaś w 2001 r. zwolniono go z tej funkcji i mianowano kierownikiem Katedry Historii Biblijnej. Książk prof. Rumianek

---

³⁷ Po jego wycofaniu się z pracy na tym wydziale zajęcia z kultury biblijnej przejęła w 2008 r. i prowadzi do dziś absolwentka teologii biblijnej na WT UKSW dr Dorota Muszytowska.

³⁸ Więcej informacji zob. np. W. Chrostowski, *Ks. prof. dr hab. Warzecha SAC (23 VII 1944 – 12 I 2009)*, *Zeszyty Naukowe SBP* 6/2009, s. 388-391.

umiejętnie łączył pracę naukowo-dydaktyczną z funkcjami administracyjnymi na uczelni. W 2002 r. został wybrany prorektorem UKSW do spraw ogólnych i badań naukowych. W trzy lata później, w 2005 r., społeczność akademicka powierzyła mu funkcję rektora UKSW. Po pierwszej kadencji ks. Rumianek został wybrany na drugą, która została nagle i przedwcześnie przerwana jego śmiercią w katastrofie smoleńskiej. Badania naukowe i publikacje ks. prof. Rumianka dotyczyły przede wszystkim ksiąg prorockich Starego Testamentu. Najwięcej naukowej pasji poświęcił Księdze proroka Ezechiela oraz egzegezie tekstów mesjańskich. Interesował się również historią biblijną okresu wygnania babilońskiego. Dokonał tłumaczenia kilku ksiąg biblijnych (prorocy Ozeasz i Ezechiel) oraz apokryfów Nowego Testamentu. W „Warszawskich Studiach Teologicznych” był redaktorem odpowiedzialnym za dział biblijny. Wypromował 9 doktorów, pod jego kierunkiem powstało blisko 50 prac magisterskich oraz magistersko-licencjackich. Studenci podkreślali takie cechy jego charakteru jak dobroć, cierpliwość i wyrozumiałość. Był zapałonym przewodnikiem do Ziemi Świętej, gdzie oprowadził kilkanaście grup pielgrzymkowych. Wydał dwa albumowe przewodniki po ziemi Jezusa. Nie ustawał też w działalności popularyzacji wiedzy biblijnej. Pisał i wydawał homilie oraz komentarze biblijne. Systematycznie prowadził konferencje i spotkania biblijne dla ludzi świeckich. Jego cała działalność naukowa miała duże przełożenie pastoralne.

Od 2011 r. kierownictwo Katedry Historii Biblijnej objął ks. prof. Janusz Kręcidło MS, zatrudniony uprzednio w Katedrze Egzegezy Nowego Testamentu na stanowisku adiunkta a potem profesora (lata 2005-2011). Ksiądz Kręcidło jest absolwentem UKSW, gdzie w 2002 r. obronił pracę doktorską pisaną pod kierunkiem ks. prof. Stanisława Mędali. Na uczelnię powrócił po uzyskaniu licencjatu nauk biblijnych na Papieskim Instytucie Biblijnym w Rzymie. Działalność naukowo-dydaktyczna oraz popularyzatorska ks. Kręcidły obejmuje szerokie spektrum zagadnień. Znaczną część publikacji poświęca Ewangelii wg św. Jana, aplikując w badaniach nowe metody i podejścia charakterystyczne dla lektury synchronicznej: analiza narracyjna, pragma-lingwistyka, analiza retoryczna, semantyczna itp. Zajmuje się również hermeneutyką oraz metodologią biblijną. W zakresie historii biblijnej ks. J. Kręcidło interesuje się zwłaszcza czasami Nowego Testamentu przede wszystkim w aspekcie inkulturacyjnego chrześcijaństwa w świecie hellenistyczno-rzymskim. Podejmuje zagadnienia z socjologii i antropologii biblijnej wpisujące się w kierunek tzw. *social-scientific approach*. Współredagował naukowo przekład Starego Testamentu w Biblii Paulistów oraz w Biblii Ekumenicznej. Organizuje sympozja interdyscyplinarne

i jest redaktorem pojedynczych tomów oraz serii wydawniczych. Bierze czynny udział w konferencjach i sympozjach w Polsce i zagranicą. Zajmuje się aktywnie popularyzacją Biblii przez konferencje i wykłady otwarte, prowadzenie pielgrzymek do krajów biblijnych, konsultacje naukowe i tworzenie scenariuszów cyklicznych programów telewizyjnych o tematyce biblijnej (Religia.tv.).

5. Katedra Introdukcji Biblijnej

Katedra Introdukcji Biblijnej powstała na WT UKSW w 1992 r. Jej pierwszym kierownikiem był ks. prof. Michał Czajkowski. W 1996 r. w charakterze adiunkta został w niej zatrudniony ks. dr Jan Załęski, który od 1997 do 2012 r. tzn. do chwili przejścia na emeryturę pełnił funkcję jej kierownika. Od 2005 r. do chwili obecnej w charakterze adiunkta zatrudniony jest w tej katedrze o. dr Waldemar Linke CP. Katedra zajmuje się bardzo szerokim spectrum badań z zakresu introdukcji oraz egzegezy biblijnej, zwłaszcza Nowego Testamentu.

Ksiądz prof. Jan Załęski uzyskał doktorat z teologii biblijnej na ATK w 1977 r. Po dalszych studiach specjalistycznych w Papieskim Instytucie Biblijnym w Rzymie (1979-1982) i uzyskaniu stopnia licencjata nauk biblijnych powrócił do kraju i podjął pracę naukowo-dydaktyczną na Papieskim Wydziale Teologicznym w Warszawie (1984-1995). W 1986 r. został zatrudniony na WT ATK na stanowisku adiunkta w Katedrze Teologii Biblijnej. W latach 1997-2012 był kierownikiem studiów doktoranckich na WT ATK/UKSW. W swojej pracy naukowej ks. prof. Jan Załęski koncentruje się głównie na trudnych do interpretacji tekstach Nowego Testamentu, zwłaszcza tych, które podejmują zagadnienia etyczno-społeczne i eschatologiczne.³⁹ Jego ulubione tematy to: nierozzerwalność małżeństwa w tekstach św. Pawła, teksty o kobietach w Nowym Testamencie, tzw. przywilej Pawłowy, eschatologia w Listach do Tesaloniczan i w Pierwszym Liście do Koryntian i inne. Problematyce tej poświęcił 4 monografie oraz blisko 40 artykułów naukowych. Jego artykuły dotyczą niemal wszystkich ksiąg Nowego Testamentu, co świadczy o wszechstronności zainteresowań. Ze skrupulatnością stosuje w pracy naukowej nad tekstem biblijnym metodę historyczno-krytyczną. Dużą zasługą ks. prof. Załęskiego jest przybliżanie szerokiemu gronu polskich czytelników bogatego dorobku

---

³⁹Zob. *Ks. prof. dr hab. Jan Załęski*, w: W. Linke (red.), *Trud w Panu nie jest daremny* (por. *1 Kor 15,58*), Niepokalanów 2010, s. 16.

bibliistyki światowej przez recenzje (w sumie 56) książek publikowanych w językach niemieckim, francuskim, włoskim i angielskim.

Ojciec dr Waldemar Linke CP zdobył tytuł licencjata nauk biblijnych na rzymskim Biblicum w 1995 r. Następnie w 2002 r. obronił na WT UKSW w Warszawie dysertację doktorską napisaną pod kierunkiem ks. prof. Jana Załęskiego. Jego publikacje dotyczą szerokiego zakresu zagadnień z teologii biblijnej a także teologii duchowości (hagiografia). Na gruncie polskim o. dr Linke jest jednym z najlepszych specjalistów od Apokalipsy św. Jana. Podejmuje też tematy związane z soteriologią Nowego Testamentu, zwłaszcza dotyczące teologii krzyża. Bardzo nowatorskie na polskim gruncie i inspirujące są jego publikacje z zakresu hermeneutyki biblijnej oraz problematyki natchnienia tekstów biblijnych. Niebagatelne są zasługi o. Linke dla popularyzacji wiedzy biblijnej. Przejawia się to w licznych otwartych prelekcjach, kursach formacji biblijnej, wystąpieniach radiowych i telewizyjnych, artykułach popularnonaukowych itp.

6. Próba bilansu oraz wyzwania na przyszłość

Po zapoznaniu się z dokonaniem poszczególnych katedr w Sekcji Bibliistyki na ATK/UKSW i syntetycznym przeglądzie osiągnięć ich pracowników, którzy najbardziej zasłużyli się dziełu odnowy biblijnej w Polsce, chcemy spojrzeć na to zagadnienie syntetycznie, zwracając uwagę na najważniejsze pola ich zaangażowania naukowego i popularyzatorskiego oraz zwerbalizować pewne dezyderaty odnośnie do przyszłości.

1. Widać w środowisku biblistów warszawskich wyraźną tendencję do dokumentowania dorobku poprzednich pokoleń, co wynika z pewnością z szacunku i podziwu dla tego dorobku oraz z chęci ocalenia go od zapomnienia. Dokonuje się to przez sporządzanie bibliografii bibliistyki polskiej, przygotowywanie ksiąg pamiątkowych z okazji jubileuszów poszczególnych biblistów, sporządzanie biogramów osobowych w encyklopediach i słownikach, pisanie artykułów informujących o dokonaniach kolegów przechodzących na emeryturę lub po ich śmierci, organizowanie okolicznościowych sympozjów poświęconych ocenie i utrwaleniu dorobku naukowego poszczególnych osób oraz inne tego typu inicjatywy.

2. Kolejną istotną cechą środowiska warszawskich biblistów to świadomość, że uprawianie bibliistyki katolickiej ma służyć Kościołowi. Przejawem tej świadomości jest współpraca interdyscyplinarna biblistów z teologami,

zwłaszcza z liturgistami, specjalistami od homiletyki, katechetyki, teologii moralnej, dogmatycznej, fundamentalnej, teologii duchowości i teologii pastoralnej. Dzięki temu wzrasta wśród teologów różnych dyscyplin znajomość i rozumienie „Pisma Świętego, które jest duszą teologii”. To zaś przekłada się w bardzo konkretny sposób na wyniki ich badań i na treści wcielane do praktyki duszpasterskiej. Jest to zatem niebezpośrednie oddziaływanie biblistów na życie duchowe Kościoła.

3. Nie do przecenienia jest wkład biblistów warszawskich w powstawanie nowych przekładów biblijnych na język polski. Zaangażowanie to wpisuje się w ogólnopolski i światowy nurt. Pod II wojnie światowej pojawiła się bowiem bardzo duża liczba przedsięwzięć translatorskich dotyczących zarówno poszczególnych ksiąg Pisma Świętego, jak i całej Biblii. Nie były to już tłumaczenia z łacińskiej Wulgaty, lecz z języków oryginalnych. Tym przedsięwzięciom przyświecała idea przygotowania przekładów komunikatywnych językowo dla przeciętnego katolika oraz drukowania dużej liczby egzemplarzy Pisma Świętego, by znalazło się ono w każdym polskim domu. Należy podkreślić, że warszawscy bibliści bardzo aktywnie uczestniczyli w każdym w tych jakże ważnych przedsięwzięć naukowych i duszpasterskich zarazem.

4. Od początku powstania ATK bibliści warszawscy chętnie i czynnie uczestniczyli w naukowych zjazdach, konferencjach i sympozjach w kraju i zagranicą. Wielu z nich nawet w okresie komunizmu należało do międzynarodowych prestiżowych stowarzyszeń skupiających najlepszych biblistów światowego formatu. Obecnie przynależą oni nie tylko do Stowarzyszenia Biblistów Polskich, ale również np. do Studiorum Novi Testamenti Societas, Society of Biblical Literature, Catholic Biblical Association of America.

5. Godne uznania i pochwały jest bardzo gorliwe zaangażowanie się biblistów środowiska ATK/UKSW w działalność dydaktyczną i edukacyjną. Każdy z pracowników Sekcji Biblistyki prowadził lub prowadzi zajęcia nie tylko w swojej macierzystej uczelni, lecz także w innych, niekiedy bardzo odległych, ośrodkach cierpiących na braki kadrowe. Niektórzy dojeżdżali długie godziny w pociągach i autobusach, by dotrzeć z wykładami na kraniec Polski lub jeszcze dalej, za wschodnią lub południową granicę. Było tak u początków ATK i jest tak obecnie na UKSW, choć – paradoksalnie – staje się to coraz trudniejsze, gdyż uczelnia wymaga często rezygnacji z innych miejsc pracy, by mieć bardziej dyspozycyjnych pracowników.

6. W niełatwych komunistycznych czasach, wobec ogromnych trudności z publikowaniem książek o tematyce biblijnej i teologicznej, i niewystarczają-

cej dostępności słowa pisanego (nie mówiąc już o możliwościach, jakie daje nam dzisiaj Internet) bibliści warszawscy, podobnie jak ich koledzy z innych ośrodków, przemierzali Polskę wzdłuż i wszerz, ucząc o Piśmie Świętym w kościołach, salkach katechetycznych, Klubach Inteligencji Katolickiej i w innych miejscach. To bardzo ważny wkład w krzewienie i umacnianie chrześcijańskiej wiary w zniewolonym przez komunizm narodzie. Po upadku komunizmu daje się natomiast odnotować znaczny wzrost aktywności w popularyzacji Biblii przez słowo pisane, wystąpienia w radio i telewizji, Internet, specjalistyczne programy biblijne, elektroniczne bazy danych i inne możliwości jakie dają multimedia.

7. Analiza programów studiów na ATK/UKSW począwszy od lat pięćdziesiątych XX w. aż do dzisiaj uzmysławia ogromne staranie pracowników Sekcji Bibliistyki o ich jak najwyższy poziom. Na etapie licencjatu kościelnego z teologii biblijnej oraz doktoratu są to studia wysokospecjalistyczne, w których studenci, w sposób wszechstronny, poznają zagadnienia biblijne w bardzo szerokim zakresie. Absolwenci teologii biblijnej w ATK/UKSW zobowiązani są dobrze poznać języki biblijne, zdobyć warsztat metodologiczny, poznać historię i kulturę biblijną oraz posiadać umiejętności egzegetyczne. Tak wysoki stopień specjalizacji w polskich ośrodkach akademickich mamy jeszcze tylko w Instytucie Nauk Biblijnych na Wydziale Teologii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II. Ludzie, którzy kończą nasze studia z bibliistyki, idą dalej w świat, stając się wykładowcami w różnych lokalnych ośrodkach lub dzielą się swoją biblijną wiedzą i formacją duchową pełniąc różnorodne posługi w Kościele. Sami stają się zaczynem biblijnej odnowy w swoich środowiskach.

8. W ostatnich kilku latach w UKSW pojawiły się dwie ważne nowe biblijne inicjatywy. Pierwszą jest powołanie do istnienia na Wydziale Teologicznym UKSW studiów magisterskich o specjalności „turystyka krajów biblijnych”. Studia te mają bardzo interesującą ofertę programową, w której jest miejsce na zagadnienia ściśle biblijne, na historię, archeologię i geografę biblijną. Cieszą się one niemałym zainteresowaniem młodzieży, gdyż prócz biblijno-teologicznej wiedzy pozwalają zdobyć praktyczne kwalifikacje zawodowe. Drugie przedsięwzięcie to otwarcie na WT UKSW Podyplomowego Studium Formacji Biblijnej, w którym ludzie świeccy – fascynaci Pisma Świętego – mogą pogłębiać swoją wiedzę oraz umacniać wiarę.

9. Uderza również zaangażowanie pracowników ATK/UKSW w tworzenie w ramach uczelni typowo biblijnych serii wydawniczych, które są platformą

udostępniania wiedzy biblijnej specjalistom i niespecjalistom. Wymienić tu należy następujące serie: „Studia z biblistyki” – 7 tomów w ATK i wznowienie serii (ósmo tom) w 2011 r.; „Wprowadzenie w myśl i wezwanie ksiąg biblijnych” (10 tomów); „Rozważania biblijno-liturgiczne” (8 tomów); „Pisma starochrześcijańskich pisarzy” (60 tomów); „Kościół a Żydzi i judaizm” (9 tomów). Poza redagowaniem biblijnych serii wydawniczych w ramach własnej uczelni bibliści warszawscy współpracują z polskimi i zagranicznymi wydawnictwami, w których podejmują redakcję naukową wielu znanych i cenionych biblijnych serii, encyklopedii, słowników i pojedynczych woluminów. Na uwagę zasługuje tu zwłaszcza współpraca z Oficyną Wydawniczą „Vocatio”, Edycją św. Pawła, Pallottinum, Peter Lang i in.

10. Jeśli chodzi o zakres biblijnych specjalizacji podejmowanych w badaniach, to nie ma on również precedensu w historii. Biblistyka warszawska nie pozostała tutaj obojętna na trendy rozwojowe w biblistyce światowej. Korzystanie z dorobku biblistyki światowej było ze zrozumiałych względów bardzo utrudnione w czasach komunizmu, jednakże inspirowana przez II Sobór Watykański „wiosna biblijna” pokonywała oddzielający Polskę od Zachodu mur i wносиła do naszej rodzimej biblistyki ożywczy powiew, który przynosi dzisiaj wspaniałe owoce. Wśród biblistów warszawskich, na przestrzeni kilkudziesięciu ostatnich lat, znajdujemy specjalistów od wszystkich ksiąg Starego i Nowego Testamentu. Zainteresowania biblijne naszego środowiska sięgają znacznie dalej i szerzej poza zwykłą introdukcję i egzegetyczno-teologiczną interpretację. Byli i są w środowisku warszawskim wybitni filologowie biblijni. Niemale są też osiągnięcia, jeśli chodzi o interpretację Septuaginty. Wzrasta zainteresowanie literaturą targumiczną oraz żydowskimi tradycjami interpretacyjnymi. Niezmiernie duże jest zainteresowanie literaturą okresu międzytestamentowego. Podejmowane są także bardzo interesujące badania recepcji biblijnych motywów u Ojców Kościoła oraz prace z zakresu historii oddziaływania tekstu biblijnego w kulturze (*Wirkungsgeschichte*) – przez analizowanie biblijnych motywów w literaturze, sztuce, muzyce, filmie itp. Ważną pozycję w naukowych zainteresowaniach interpretacją tekstów biblijnych zajmują w środowisku warszawskim hermeneutyka i metodologia biblijna. Znajdujemy tu wybitnych specjalistów, stosujących w badaniach różne elementy metody historyczno-krytycznej oraz nowe metody i podejścia badawcze rekomendowane przez Papieską Komisję Biblijną, zwłaszcza analizę narracyjną, lingwistyczną, semiotyczną, retoryczną, podejście socjologiczne, zjawisko intertekstualności itp. Środowisko warszawskie nie odstaje tutaj od głównych

nurtów światowych. W tych wszystkich kierunkach badań biblijnych widać u biblistów ATK/UKSW – wczoraj i dziś – jako główny cel prowadzonych analiz egzegetycznych troskę o wydobywanie przesłania teologicznego danego tekstu po to, by Pismo Święte było coraz bardziej znane, czytane, rozumiane i cenione w Kościele jako natchnione źródło Bożego objawienia.

11. Pracownicy Sekcji Bibliistyki na WT UKSW podejmują działalność propagowania Biblii i głoszenia jej jako słowa Bożego przez angażowanie się w ogólnopolskie i diecezjalne struktury Dzieła Biblijnego. Przygotowują medytacje do *lectio divina*, prowadzą niedziele i wykłady biblijne, piszą niedzielne homilie dla duszpasterzy umieszczane na stronie internetowej DB itp.

12. Kilku pracowników ATK/UKSW zaangażowało się czynnie w prowadzenie grup pielgrzymkowych do krajów biblijnych. Ten rodzaj biblijnego duszpasterstwa i dzielenia się z duchowieństwem oraz świeckimi biblijną wiedzą stał się możliwy po otwarciu granic Polski na świat po upadku komunizmu. Rola biblistów jako przewodników i opiekunów duchowych jest tutaj bardzo ważna, gdyż pielgrzymkowe przeżycia i doświadczenie realiów biblijnych nie tylko pozwalają uczestnikom pogłębić wiedzę, lecz także pozostają w pamięci na całe życie i rozbudzają w nich wiarę.

Z pewnością nie sposób było w tym przedłożeniu objąć wszystkich pól naukowej i popularyzatorskiej aktywności biblistów warszawskich, które konstytuują nasz wkład w dzieło odnowy biblijnej w Polsce. Każda próba opisanego przeszłości jest ze swej natury selektywna i nacechowana subiektywizmem. Czego należałoby sobie życzyć na przyszłość? Wiek XXI postawił przed nami nowe znaki czasu i nowe wyzwania naukowe, popularyzatorskie i duszpasterskie, które należy diagnozować i odważnie podejmować. Największym wyzwaniem wydaje się dzisiaj postmodernistyczna kultura, która atomizuje rzeczywistość i relatywizuje prawdę. Wskazówki, jaki azymut obrać i jakimi środkami posługiwać się w tej nowej rzeczywistości, dał Ojciec Święty Benedykt XVI w adhortacji apostołskiej *Verbum Domini*. Na polu naukowym należałoby sobie także życzyć lepszej współpracy w zespołach podejmujących różne trudne biblijne projekty, których nie sposób zrealizować w pojedynkę czy w małej grupie. Potrzeba też jeszcze lepszej komunikacji w dzieleniu się swoimi osiągnięciami, otwartości i twórczego odważnego konfrontowania swoich poglądów. Teraźniejszość i przyszłość stawiają przed nami wyzwanie do jeszcze bardziej powszechnego, twórczego i dynamicznego zaangażowania w dzielenie się biblijną wiedzą z teologami oraz z wiernym świeckimi. Temu dzieleniu się powinno towarzyszyć ugruntowane przekonanie, że Biblia jest

przede wszystkim Pismem Świętym – świadectwem wyrosłym z wiary i dla wiary. Obecnemu pokoleniu biblistów, i wszystkim kolejnym, powinna przyświecać świadomość, że wyrośliśmy na tradycji gigantów i że stanowimy jedynie ogniwo w łańcuchu historii naukowych badań nad Biblią oraz w zmaganiach nad nauczaniem Pisma Świętego, które jest duszą teologii.

Ks. dr hab. Janusz Kręcidło MS, SBP 207